

BARNES TILKNYTNING

Kari Killén

Tilknytningsteori og metode for å undersøke tilknytning i ulike aldre er i stadig utvikling. Denne artikkelen vil kun behandle tilknytning ved ett år og i småbarns- og førskolealder. Alle barn knytter seg til sine foreldre uansett hvordan de blir behandlet. Det må de for å overleve. Men de knytter seg på forskjellige måter avhengig av det følelsesmessige samspillet mellom dem og deres omsorgsgivere. Etter en kort innføring i undersøkelsesmetoden, Fremmedsituasjonsprosedyren, beskrives de ulike tilknytningsmønstrene med utgangspunkt i et pågående forskningsprosjekt ved NOVA. Spesielt rettes fokus mot barn og foreldre i risikosituasjoner.

Innledning

Tilknytningsteori og metode for å undersøke tilknytning i ulike aldre er i stadig utvikling og stadig flere problemstillinger gjøres til gjenstand for forskning. Denne artikkelen vil kun behandle tilknytning ved ett år og i småbarns- og førskolealder. Bowlby (1960, 1980, 1988) utviklet den teoretiske referanserammen for studiet av tilknytning mellom foreldre og barn ved å integrere *etologisk*, *psykodynamisk* og *systemisk* teori. Tilknytnings-teori fokuserer på et grunnleggende atferdssystem, tilknytningsatferdssystemet. Systemet er antatt biologisk forandret. I løpet av de siste ti årene er *kognitiv* teori så vel som *utviklingspsykologi* også ved å bli integrert.

I følge Bowlby's teori knytter alle barn seg til sine omsorgsgivere uansett hvordan de blir behandlet. Det må de for å overleve. Men de tilknytter seg på forskjellige måter avhengig av det følelsesmessige samspillet mellom dem og deres omsorgsgivere – hvor omsorgsgiverens sensitivitet spiller en viktig rolle. Hvor foreldrene er sensitive, vil barnet utvikle en trygg tilknytning. Det betyr at barnet føler seg trygg på at hvis det skulle føle seg truet innenfra eller utenfra, så vil foreldrene beskytte det. Barn som ikke opplever slike sensitive foreldre, vil utvikle utrygg tilknytning. Foreldrene kan være tilbaketrukne og/eller passive, avvisende, invaderende og/eller uforutsigbare. Barna i disse relasjoner er ikke sikre på at foreldrene vil trøs-

Kari Killén er dr.philos og ansat som forsker 1 ved Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA, Oslo.

te og beskytte dem – og gi dem den grunnleggende og nødvendige tryggheten.

Barnet er født med et repertoar av artsspesifikk atferd som befordrer nærhet til omsorgspersonen, for eksempel aktiviserer gråten omsorgsatferd hos omsorgsgiveren. Etter hvert som barnet utvikler seg fysisk, blir det selv i stand til å strekke seg etter og nærme seg tilknytningspersonen. Ifølge Bowlby har tilknytningsatferd som funksjon å holde barnet nær nok moren til at sannsynligheten øker for at det blir beskyttet i situasjoner som oppfattes som farlige. Tilknytningsatferd regulerer nærhet og distanse til omsorgspersonen.

Allerede fra fødsel innleder barnet sitt samspill med sin omsorgsperson – som oftest moren. Spedbarnet observerer og oppfatter mor og tilpasser seg aktivt. Allerede i løpet av de første ukene tar barnet initiativ og responderer. Kvaliteten av dette tidlige samspillet avgjør den måten barnet vil knytte seg til sine foreldre (Ainsworth et al. 1978).

På grunnlag av sine tidlige erfaringer fra samspill med omsorgspersoner, utvikler barnet en oppfatning av seg selv, sine omsorgspersoner og hva det kan forvente seg av andre. Spedbarnet som opplever tilgjengelige foreldre og at deres behov blir dekket, som blir holdt og trøstet, forventer at dette vil fortsette og vil forholde seg med den forventningen. Spedbarn som ofte opplever at deres behov ikke dekkes, som opplever hardhendt behandling og ikke blir trøstet, begynner å forvente å bli behandlet på den måten. Barn som opplever ikke å bli sett, vil begynne å forvente ikke å bli sett. Barn som opplever uforutsigbare foreldre, vil forvente uforutsigbarhet.

Alle barn vil utvikle tilknytningsmønstre som står i forhold til deres erfaringer.

Tilknytningsteori har bidratt til vår forståelse av hvordan barn finner ut av at de bør forholde seg til tilknytningspersonen for å holde denne innenfor rekkevidde eller muligens for å unngå det de kan oppfatte som tilknytningspersonens avvisende, utilgjengelige, invaderende eller uforutsigbare atferd. Tilknytningsteori har også bidratt til vår forståelse av hvordan barn forsøker å forstå seg selv, den voksne verdenen og sin egen rolle i den.

Atferdssystemet omfatter ikke bare dets ytre manifestasjoner, men også en indre organisasjon som antas å være forankret i nevrofysiologiske prosesser. Barn utvikler indre arbeidsmodeller («internal working models») av seg selv, av sine omsorgspersoner og sitt forhold til dem (Bowlby, 1988). Her var Bowlby influert av objektrelasjonsteoretikerne. De mentale representasjoner av selvet og andre indre objekter («internal objects») som står sentralt i objektrelasjonsteorien ligner på, men er forskjellig fra indre arbeidsmodeller i tilknytningsteorien.

Ainsworth og kollegaer har videreutviklet Bowlby's ideer og operasjonalisert dem slik at de kan gjøres til gjenstand for empirisk forskning (Ainsworth, et al., 1978, Crittenden, 1992, Main & Solomon, 1986).

Etter en kort innføring i metoden for undersøkelse av barns tilknytning, vil mønstrene bli beskrevet på grunnlag av en større undersøkelse som pågår ved NOVA. Spesielt rettes fokus mot barn og foreldre i risikosituasjoner.

Undersøkelse av tilknytning

Tilknytningsatferd lar seg ikke nødvendigvis observere i enhver situasjon. Den kommer særlig godt til syne i situasjoner hvor barnet opplever seg truet ved fysisk eller psykisk stress.

Ainsworth et al. (1978) utviklet *Fremmedsituasjonsprosedyren* for å undersøke kvaliteten av tilknytning. Barnet utsettes for kortvarige (tre minutter eller mindre) stressfylte situasjoner hvor mor forlater rommet og overlater barnet til henholdsvis en fremmed og til seg selv. I denne situasjonen viser barnet sin tilknytningsatferd, den strategi det bruker for å sikre seg tilgang til mor eventuelt unnvike henne. Klassifisering er basert hovedsakelig på gjenforening. Barnets reaksjon ved gjenforeningen oppfattes som å reflektere kvaliteten av mor-barn samspillet, slik det har utviklet seg. Det anvendes videoopptak av forløpet. Dette gir muligheter for, ved grundig opplæring av kodere, å sikre høy interkoder-reliabilitet.

Av praktiske grunner har de fleste studier av tilknytning benyttet mor-barn som undersøkelsespersoner. Noen få er gjort på grunnlag av observasjoner foretatt av far-barn. Kvaliteten av tilknytningen til far i disse studiene er vanligvis uavhengig av kvaliteten av tilknytningen til mor (Bretherton, 1985). Hossain et al. (1995) fant at barn av deprimerede mødre samspilte bedre med mødrenes ikke deprimerede partnere.

Tilknytningsmønstre ved ettårsalderen

Barnets reaksjoner i Fremmedsituasjonen ble opprinnelig klassifisert i tre mønstre av atferd oven for mor; *en trygg* (B) og *to utrygge: unnvikende* (A) og *ambivalent* (C).

Barn som er *trygt tilknyttet* (B) bruker mor som en trygg base som de kan utforske fra: de utforsker godt og leker gledesfylt og kreativt og engasjerer mor i leken. De liker ikke at mor går og viser det, ofte ved gråt. De reduserer sin utforskning når mor går og under hennes fravær. De hilser henne fornøyd når hun kommer tilbake, ønsker å bli trøstet og fortsetter snart å utforske igjen. Noen har behov for bare litt trøst, andre trenger atskillig mer. Dette mønsteret vises av to tredjedeler av barn i ett års alderen i normative utvalg (Van IJzendoorn & Kroonenberg, 1988). Det har sammenheng med responderende omsorg i hjemmet det første året. De positive dimensjone-

ne – sensitivitet, aksept og tilgjengelighet – har sammenheng med dette tilknytningsmønsteret.

Barn som har *utrygt unnvikende mønster* (A) utforsker med minimal referanse til mor. Deres utforskning er springende og de leker mindre kreativt enn barn i kategorien trygg tilknytning. Men de er som oftest kompetente. De er minimalt fortvilt når mor går og synes å overse eller unnvike henne når hun kommer tilbake eller i det minste hilse henne på en meget ambivalent måte. Samtidig observerer de hennes bevegelser på en noe tildekket måte. Denne måten å forholde seg til mor på innebærer at barnet skyver bort negative følelser og unngår å søke trøst og støtte. Barnet har lært at det ikke vil bli gitt. I et normativt utvalg karakteriserer dette mønsteret ett av fem barn ved 1-årsalderen (Van IJzendoorn & Kroonenberg, 1988). Mors atferd i denne kategorien er preget av tilbaketrekning, invadering, avvissning og/eller å gjenspeile ubehag ved fysisk kontakt.

Det tredje mønstret beskrevet som *utrygt-ambivalent* (C) er karakterisert ved begrenset utforskning som reflekterer manglende evne til å bevege seg vekk fra mor. Barnet bestreber seg på å ha mors oppmerksomhet rettet mot seg. De viser stadig sitt ambivalente forhold til mor som de er i konflikt med. De kan være ekstremt fortvilte ved atskillelsene og er også fortvilte og vanskelig å roe ned ved gjenforening. Noen uttrykker atskillig aggresjon, andre resignerer og er ekstremt passive. I normative utvalg viser nesten en av syv dette ambivalente mønsteret (Van IJzendoorn & Kroonenberg 1988). Dette mønsteret speiler en historie med inkonsekvent, uforutsigbar respondering og tilbaketrekking fra mors side.

Vi vet minst om denne kategorien, idet så få barn klassifiseres i den. På grunn av det lille antallet kombineres de ofte med den unnvikende gruppen (Cassidy & Berlin, 1994).

Disse kategoriene må sees på som dimensjoner hvor de beskrevne kvalitetene gjør seg gjeldende med ulik styrke.

Men både forskere og klinikere fant at en rekke barns atferd ikke passet inn i verken A-, B- eller C-kategoriene. Dette gjelder først og fremst barn i risikosituasjoner, men også barn fra velfungerende middelklassehjem. Main og Solomon (1986) identifiserte en fjerde kategori D, *desorganisert/desorientert*, og et fjerde kombinasjonsmønster (A/C) ble identifisert av både Crittenden (1985) og Radke-Yarrow et al. (1985).

D-kategorien, den *desorganiserte/desorienterte*, betegner barn som ikke har en strategi. Barnet viser usikkerhet med hensyn til hvordan mor vil reagere. Barn som kategoriseres i kategori D oppfører seg på selvmotsigende måter. De kombinerer sterk nærhetssøking med sterk unnvikelse. Intens fortvilelse kan etterfølges av ubevegelig stirring og urolig aktivitet som endrer seg til urørlighet. De nærmer seg foreldrene mens de ser bort, skriker etter foreldrene ved atskillelse, mens de beveger seg stille bort ved gjenforening, beveger seg vekk fra foreldrene mot veggen når de tilsynelatende er redd den fremmede, reiser seg for å hilse, men faller. De kan vise

ulike former for stereotyp atferd, forvirring eller fryktsomhet når mor nærmer seg. Disse former for atferd kalles i etologiske termer »konfliktatferd«. De mangler ifølge Main og Solomon (op. cit.) åpenbare hensikter og viser tegn til forvirring.

A/C-kategorien har først vært anvendt ved førskolealder og vil bli beskrevet nedenfor.

Kvaliteten av tilknytning i løpet av de første 1 ½ år har vist seg å være relativt stabil (Main, Kaplan & Cassidy, 1985, Sroufe, 1990, Thompson, 1993). På tross av den generelle stabiliteten er det dokumentert endringer ved endret atferd hos tilknytningspersonen og/eller i livssituasjonen (Vaughn, Deane & Waters, 1985; Baldwin & Fehr, 1995).

Tilknytningsmønstre i førskolealder

Mønstrene viser seg på ulike måter i forskjellige aldre. Barna utvikler seg kognitivt, emosjonelt og sosialt hele tiden. Tilknytnings-funksjonen utvikler seg fra fysisk beskyttelse, trøst og nærhet til psykologisk trygghet og intimitet. Sammenlignet med barn under to år vil førskolebarn, særlig de trygt tilknyttede søke mindre fysisk nærhet og mer gjensidig følelsesmessig nærhet. I førskolealderen er barna mer fleksible og de fleste barn vil bruke strategier fra mer enn et mønster.

Innen barna når førskolealder har de utviklet kognitive og verbale ferdigheter som gjør det mulig for dem å kommunisere med sin tilknytningsperson, blant annet om hva denne skal gjøre. Dette gir barna mer kontroll over sin situasjon, bedre forståelse og en følelse av mestring.

Ainsworth et al:s (1987) kategorisering fungerer godt inntil 18-20 måneder. Etter dette tidspunktet kan en fortsatt anvende Fremmedsituasjonsprosedyren, men kategoriene er utviklet videre og er fortsatt i utvikling. Crittenden (2001) har utviklet sine egne kategorier. Disse differensierer meget og er derfor av stor nytte for klinikeren. Tabellen nedenfor av tilknytningsatferd hos barn viser hennes førskoletilknytningskategorier. Betegnelsen for de tre hovedkategoriene er endret og betegnes *hemmet* (A), *balansert* (B) og *manøvrerende* (C). Både Ainsworth et al. (op. cit) Main og Solomon (op. cit) og Crittenden's (op. cit) betegnelser anvendes i tabellen da Crittenden's kategorier er mindre kjent.

Førskolebarns tilknytningsmønstre

A	B	C	D
Utrygg tilknytning Unnvikende	Trygg tilknytning	Utrygg tilknytning Ambivalent	Desorientert/ desorganisert tilknytning (Main & Solomon)
Hemmet	Balansert	Manøvrerende	A/C D (Crittenden)
A 1-2 Hemmet	B 1-2 Reservert	C 1-2 Truende/ avvæpnende	
A 3 Tvangsmessig omsorgsgiver	B 3 Komfortabel	C 3-4 Aggressiv/ hjelpeløs	
A 4 Tvangsmessig underkastende	B 4-5 Reaktiv	C 5-6 Straffende/ forførende	
A+ Tvangsmessig omsorgsgiver & tvangsmessig underkastende			

Unnvikende-hemmet mønster (A)

Endringene i mønstrene kommer sterkest frem i det unnvikende, hemmede mønster.

Felles for alle barn som kategoriseres i A er at de hemmer sine følelser. Barna erstatter *unnvikelse* med *hemming*. Barn er små genier. De har lært at å forsøke å unnvike mor er en dårlig ide. Mor ville kunne oppfatte det som en avvisning, noe som igjen ville kunne føre til ytterligere tilbaketrekning, avvisning, eller invadering fra mors side. Så barna lærer seg til å skjule sine følelser. Denne forandringen vekter psykologisk avstand mer enn fysisk avstand. Barna forventer ikke å bli forstått og trøstet. De har lært at sinne og tristhet provoserer mor. Det er dessuten viktig for dem å tilpasse seg mors behov og leve opp til hennes forventninger. Dette mønsteret viser seg på ulikt vis. Hemningen av følelser har ulik styrke og uttrykksform.

Hemmet mønster

Barnet vet at det går best med forholdet til mor når det ikke viser negative følelser og reaksjoner og når det ikke lager problemer, men later som alt er greit. De leker »være glad«-leken. De utforsker lekene, men leker lite kreativt. De leker som oftest friere når mor ikke er tilstede. De synes ikke å være redde for mor, men de synes å ha funnet ut hvordan de og mor kan ha det best sammen.

Selv om de er følelsesmessig sterkt berørt og belastet forsøker de å hemme sitt uttrykk for angst og sinne. De bestreber seg på å holde sin uro, rastløshet under kontroll – og kan forflytte sin aggresjon til ting.

Tvangsmessig/omsorgsgivermønster

Barnet har lært at hans/hennes viktigste funksjon er å passe på mor, trekke henne ut av depresjonen og forsøke å gjøre henne glad. Barnet gir omsorg og underholder henne. Vi kan observere omsorgsgiver-strategien i prosessen hvor den er i utvikling fra svært tidlig, før året, og ved fireårsalderen er barna ofte kompetente omsorgsgivere. Omsorgsgiverrollen har praktikere kunnet observere lenge hos barn i omsorgsviktsituasjoner (Killén 1994). Innenfor barnepsykiatrien har betegnelsen »role reversal« vært anvendt i lang tid. Men det er først i de senere årene at vi med hjelp av observasjon av tidlig samspill og Fremmedsituasjonsprosedyren er blitt i stand til å undersøke mønsteret systematisk og mens det er under utvikling.

Tvangsmessig/underkastende mønster

Barnet har lært seg å observere mor og forsøke å leve opp til hennes forventninger og krav og avlede fra situasjoner som kunne oppleves som skremmende. Mor er krevende og invaderende og kan bli aggressiv. Det er ikke plass til glede og kreativitet. Livet er alvorlig og bekymringsfullt. Dette barnet er ofte deprimert. Når mor ikke er tilstede kan barnet slappe mer av. Det trenger ikke vokte på henne.

Tvangsmessig omsorgsgiver/tvangsmessig underkastende mønster

Med dette mønsteret kombinerer barnet omsorgsgiver-strategier og underkastende strategier.

Trygt tilknyttet – balansert mønster (B)

Betegnelsen trygg tilknytning har blitt endret til balansert tilknytning, balanse mellom følelser og kognisjon. Barn som kategoriseres slik, gleder seg over følelsesmessig nærhet til mor. De har mindre behov for fysisk nærhet etter hvert som de blir eldre. Mindre behov for fysisk kontakt gjør at de utforsker omgivelsene enda friere. De gjennomfører dessuten leketemaer av og til med stor kreativitet.

De liker ikke at mor går ut og gir uttrykk for sine følelser overfor henne og hun på sin side aksepterer følelsene. De kan snakke om og tilpasse seg

det at mor går ut. Mens barn som er kategorisert i A-mønsteret rydder koppestellet, lager disse barna té-selskap i påvente av at mor skal komme tilbake. De viser glede når mor er tilbake. Noen, særlig ved fire år, kan vise litt flauhet over den gleden de viser når mor kommer. Eller de kan gi uttrykk for at de syntes hun var dum som gikk ut. »Du skulle ikke ha gått ut. Jeg kjente ikke den damen«. Mange vil ha en innrømmelse fra mor om at det var dumt og de får det, og hun er tilgitt.

Ambivalent – manøvrerende mønster (C)

Det ambivalente manøvrerende mønster har også forandret seg og det har også det begrepet som betegner det. Det kalles nå manøvrerende. Barnets ambivalente atferd er fortsatt der, men barnet har lært seg hvordan det bedre kan manøvrere og kontrollere foreldrene. Deres ambivalens kan demonstreres klart. De kan svinge fra truende til avvæpnende atferd. For eksempel: »Du går ikke ut sier jeg – går du ut så hater jeg deg«, og når mor insisterer på å gå ut slår barnet om til »jamen, jeg elsker deg, jo«. Fra å være aggressive kan de bli totalt hjelpeløse. Fra å være straffende kan de vise forførende atferd. Eller de kan vise bare den ene siden av ambivalensen. De kan for eksempel vise seg som totalt hjelpeløse når foreldrene er tilstede. De viker ikke fra mors side. De signaliserer »jeg er så liten og hjelpeløs, jeg kan ikke klare meg uten deg« mens de fungerer meget bedre når mor ikke er tilstede. Mens A'ene skyver vekk sine følelser, overdriver C'ene sine følelser.

Unnvikende-hemmet/Ambivalent-manøvrerende (A/C)

Barn som kategoriseres i A/C-kategorien kombinerer A og C strategier, hemning og manøvrerende atferd, enten en for hver atskillelse og gjenforening, eller de to strategiene blandes. Det er stor grad av overlapping mellom kategori A/C og kategori D.

Desorganisert/desorientert (D)

Barn som kategoriseres i denne gruppen oppfattes som nevnt ovenfor som ikke å ha noen strategi. De viser usikkerhet med hensyn til hvordan mor vil respondere. Main og Cassidy (1988) fant imidlertid at de desorganiserte/desorienterte på et senere tidspunkt hadde utviklet en strategi. Majoriteten av en gruppe barn som ble kategorisert i D-kategorien i ettårsalderen, hadde utviklet en kontrollerende holdning i seksårsalderen. De var da enten straffende eller omsorgsgivende overfor mor.

Desorganiserte barn er ulike med hensyn til hvor lang tid det tar dem til å finne frem til et fungerende interaksjonsmønster overfor foreldre. Noen

lykkes i å kontrollere foreldrene ved å gjøre dem til lags og ved å forsøke å dekke foreldrenes behov. Denne strategien vil i Crittenden's system kodes i kategori A3. Andre anvender straffende og »sjefete« strategier. Disse ville bli kategorisert i C-kategorien i Crittenden's system. Den siste kan vi ofte observere overfor inkompetente og maktesløse mødre.

Selv om disse strategiene omtales i kategorier er det viktig å være klar over at det dreier seg om atferd som kan variere i styrke.

Crittenden (1995) ser ikke på Mains kategori D i sin helhet som en desorganisert-desorientert strategi. Hun oppfatter en del av D-kategorien som en organisert strategi. Den delen betegner hun som det går frem ovenfor A/C-kategori for de barn som viser både A- og C-strategier. En D-kategori i Crittenden's system karakteriserer atferd som en ikke-strategisk.

Ulike mennesker anvender Fremmedsituasjonsprosedyrens koding ulikt og underviser kodesystemet forskjellig (Grossman, Grossman & Zimmerman, 1999, Rauh, Ziegenhain, Müller & WijnrokJ, 2000). Denne uenigheten gjenspeiler som nevnt sannsynligvis ulik tolkning av tilknytningsteori.

Mens det foreligger et stort antall undersøkelser som anvender Mains system (se for eksempel Main & Solomon, 1990, Lyons-Ruth et al. 1991, Baldwin & Fehr, 1995) foreligger det foreløpig ikke noe større publisert prosjekt hvor Crittenden's system anvendes utover Lippe og Crittenden's (2000) undersøkelse av egyptiske barn fra 5-8 år og Rauh et al:s (2000) sammenligning av Ainsworth's (Ainsworth et al. 1978), Main's (Main & Solomon, 1990, og Crittenden's (1995) system.

Muligens er Crittenden's system med sin større differensiering mer egnet til klinisk arbeid enn til forskning.

Tilknytning og barnets sosio-emosjonelle utvikling

Tilknytningsforskning- og teori har brakt oss videre i vår forståelse av hvordan foreldre-barn-samspill og barnets tilknytning påvirker barnets psykososiale og intellektuelle utvikling.

Trygg tilknytning betyr ikke at barnet er garantert en god utvikling. Trygg tilknytning legger grunnlaget for god mental helse og representerer en beskyttelsesfaktor for barnet i dets forsøk på å forholde seg til ulike utfordringer og belastninger.

Flere studier har dokumentert tilknytningsvurderingens prediktive validitet for senere sosio-emosjonell utvikling (Sroufe et al. 1999, Suess et al. 1992, Elicker et al. 1992). Noen mener at forskning på sikt skal kunne bidra til å identifisere samspills- og tilknytningsmønstre og den innvirkning de vil kunne ha for barnets funksjon og mentale helse. I en longitudinell studie av de første åtte år av barnets liv dokumenterer Esser et al. (1989) at mor-barn samspill predikerte atferdsforstyrrelser hos barnet bedre enn det totale antall av organiske og psykososiale risikofaktorer.

Barn med trygg tilknytning har blitt vurdert av lærere og observatører som mer kompetente i samvær med jevnaldrende, mer positive, mer empatiske og å ha lettere for å utvikle vennskap. Sroufe (1983) så noen dramatiske forskjeller mellom barn som var blitt vurdert som trygt tilknyttede og de utrygt tilknyttede, og da særlig barn med en unnvikende historie. Barn som var kategorisert som unnvikende hadde store vanskeligheter med å utvikle vennskap. Venenskapene til de trygt tilknyttede var mer harmoniske og mindre kontrollerende, mer responderende enn vennskap mellom utrygt tilknyttede.

Cohn et al. (1990) derimot fant i sitt middelklasse materiale av førskolebarn ingen forskjell mellom trygt tilknyttede og kontrollerende barn med hensyn til andre barns atferd overfor dem og lærerens vurdering av tilpasning i klasserommet og sosial kompetanse.

Vaughn, Egeland og Sroufe (1979) undersøkte barn i økonomisk depriverte familier med hensyn til individuelle forskjeller i tilknytning under stress. De fant at utrygg tilknytning var assosiert til mindre stabile omsorgssituasjoner enn trygg tilknytning – og at endring fra trygg til utrygg tilknytning var assosiert til stressfulle situasjoner.

Utrygg tilknytning er ikke en psykiatrisk diagnose. De mer moderate unnvikende og manøvrerende strategier kan sees på som risikofaktorer som antyder en utviklingssti som vil kunne være relatert til senere problemer (Sroufe 1983). Utrygg tilknytning alene predikerer ikke nødvendigvis for eksempel atferdsproblemer på skolen. Men kombinert med høyt stressnivå gjør den det ifølge Lewis et al. (1984).

Så lenge det er en relativt god balanse mellom mor og barns atferd og forventninger, så kan den relativt *utrygt unnvikende* og *utrygt ambivalente* være tilstrekkelig for normal atferdstilpasning (Grossman & Grossman 1990).

I ICD-10, som er den offisielle diagnosemanualen i Norge, beskrives »Reaktiv tilknytningsforstyrrelse i barndommen«. Forstyrrelsen inntreffer hos spedbarn og småbarn og gjenkjennes ved vedvarende avvik i barnets sosiale relasjonsmønster. Tilstanden er forbundet med følelsesmessige forstyrrelser og er påvirkelig av endringer i omgivelsene. Fryktsom og overdreven aktsomhet som ikke lar seg påvirke av trøst, er typisk. Dårlig sosialt samspill er vanlig. Aggresjon mot seg selv og andre forekommer ofte. Tristhet er meget utbredt og veksthemming inntreffer i noen tilfeller. Syndromet inntreffer trolig som et direkte resultat av alvorlig omsorgssvikt, misbruk eller alvorlig mishandling.

Barn i ulike risikosituasjoner

Tilknytningsforskning har vist oss at barn strever med å forstå den voksne verden. Noen barn som kontinuerlig befinner seg i situasjoner hvor de er

utsatt for truende, utilgjengelige eller uforutsigbar atferd, anvender atskillige krefter på å forsøke å forstå. Det gjelder i aller høyeste grad barn i ulike omsorgssviktsituasjoner. De må følge godt med på det som foregår rundt dem for å være i forkant. Mange av dem befinner seg fremfor alt i situasjoner som er preget av forutsigbar uforutsigbarhet. Det gjelder for eksempel barn som lever med foreldre med rusmiddelproblemer, barn som lever i voldelige samlivssituasjoner og/eller foreldre med psykiske problemer og lidelser. De vil ha lite overskudd til å investere i sin sosiale og intellektuelle utvikling.

Noen foreldre og barn får en dårlig start, for eksempel barn og foreldre med rusmiddelproblemer. Noen barn har allerede blitt påført skader i svangerskapet, med ulike grader av føtalt alkoholsyndrom som resultat. Andre er født med abstinenssymptomer (Olofsson & Lindemann, 2003). De fleste fødes inn i en belastet psykososial livssituasjon. Dette vil prege tidlig foreldre-barn samspill og tilknytning. Barna er vanskelige å roe, amme og trøste og foreldrene vil lett føle at de kommer til kort (Killén & Olofsson, 2003, Killén 2003).

Selv om desorganisert/desorientert tilknytning opprinnelig ble identifisert i et middelklasseutvalg har forskere funnet at denne kategorien i særdeleshet er assosiert til risiko-foreldre-barn-relasjoner med opptil 80 prosent desorganisert/desorienterte barn i omsorgssvikgruppen (Main & Solomon 1986).

Main & Solomon (1986) mener at barn som kategoriseres i denne gruppen har opplevd de mest ekstreme familieforhold med alvorlig overgrep eller depresjoner. I et av deres utvalg hadde foreldrene også selv opplevd alvorlige traumer i sine tidlige tilknytningsrelasjoner.

En rekke andre forskere har også funnet at desorganisert-desorientert tilknytning er uttalt blant barn i høyrisikoutvalg med rusmiddelproblemer hos foreldrene og deprimerte foreldre. Dette gjelder særlig når tilstanden er alvorlig og langvarig (Carlson et al. 1989 Cicchetti & Barnett 1991, Lyons-Ruth, et al. 1990, Rodning, Beckwith & Howard 1991).

Rodning, Beckwith & Howard (1989) sammenlignet prenatalt ruseksponerte 2-åringer (N=8 født rettidig og N=10 født for tidlig) med for tidlig fødte 2-åringer (N=41) med lignende sosioøkonomisk status og etnisk bakgrunn hos enslige foreldre med hensyn til tilknytningskvalitet. Majoriteten av de ruseksponerte barna hadde utrygg/unnvikende eller desorganisert/desorientert tilknytning, mens majoriteten av de ikke-rusmiddelksponte barna hadde trygg tilknytning.

Carlson et al. (1989), Lyons-Ruth et al. (1990) fant at 40-50 prosent av barn i et utvalg av deprimerte og alkoholiserede mødre ble klassifisert som desorganiserte/desorienterte. Mange av barna som er kategorisert i D-kategorien etter Main's system, ville sannsynligvis etter Crittenden's system bli kategorisert i de »høye« A'er og C'er og mange av dem i kombinasjonen A/C.

Cohn et al. (1990) fant to ulike samspillmønstre hos babyer av deprimerte mødre. Babyer av tilbaketrukne mødre viste protest og fortvilelse, mens babyer til invaderende deprimerte mødre viste unnvikende atferd. Innen barna var 18 måneder fant Lyons-Ruth et al. (1990) at de fleste barn av deprimerte mødre viste utrygg tilknytning.

Ifølge Cassidy & Kobak (1988) er unnvikende tilknytning assosiert til senere asosial og aggressiv atferd.

Senere forskning har dokumentert at tilknytnings-desorganisasjon kan ha lang tids utviklingskonsekvenser. 71 prosent av førskolebarna og 83 prosent av syvåringer fra høyrisikopopulasjoner som viste over normalt høyt fiendtlighetsnivå i klasserommet, var blitt kategorisert som desorganisert allerede det første året (Lyons-Ruth, Alpern & Repacholi, 1993). Det vil si i Crittenden's system de høye A'er og C'er og A/C'er. Som nevnt ovenfor fant Main & Cassidy (1988) at barn som var kategorisert som D ved ett år atskilte seg fra andre barn ved sin atferd fem år senere. I en alder av seks år var de straffende eller omsorgsgivende. I en senere undersøkelse dokumenterer Solomon, George & Delfong (1995) at barn som er kategorisert som kontrollerende ved seks år har desorganiserte strategier og viser aggressiv atferd både hjemme og på skole.

Avslutning

Undersøkellesprosedyren som er utviklet innen tilknytning ligger på et abstraksjonsnivå som gjør dens begrepsapparat lett overførbart til praksis. Begrepene som anvendes ligger nært opp til det feltet de skal anvendes i. Metoden og teorien er vevet tett sammen. Det er min erfaring at klinikere har nytte av å kjenne den. Elementer fra den kan anvendes i praksis for å kunne øke forståelsen av det enkelte forelder-barn forhold og deres behov.

Barns tilknytningsmønstre viser oss kvaliteten av den omsorgen de får. Vi kan observere tilknytningsprosessen mens den pågår. Tilknytningsatferden er barnets språk. Med den formidler de til oss måten de opplever sin omsorgssituasjon. Barns atferd lyver ikke.

Mer enn noe annet hjelper kunnskap om tilknytning oss til å se barnet bedre. Vi ser hvorledes barnet bestreber seg på å sikre seg tilgang til og tilpasse seg sine omsorgspersoner.

Det er viktig at vi forsøker å få en forståelse av kvaliteten av barnets tilknytning – og at vi tar denne forståelsen i betraktning i vårt arbeid med både forebygging og behandling av barn og foreldre i omsorgssviktsituasjoner. Ser vi tilknytningsforskning i relasjon til for eksempel etterfødselsdepresjoner (Cooper & Murray, 1998, Cox et al., 1987) understreker dette betydningen av å prioritere denne gruppen når det gjelder forebyggende arbeid.

Det er fortsatt svært mye vi ikke vet om tilknytningsatferd. Forskerne står overfor store utfordringer, blant andre å undersøke utviklingsendringer mellom foreldre kvalitet og endringer i tilknytning, hvilke forhold som beforder stabilitet eller endring i tilknytningsmønstre. Men vi har noen gode arbeidshypoteser, som er viktige bidrag til vår forståelse av omsorgs-svikt. Fremfor alt burde tilknytningsforståelse være et godt grunnlag for å utvikle forebyggende arbeid. Kunnskap om tilknytningens betydning tilsier at vi bør bestrebe oss på å styrke trygg tilknytning og redusere utrygg tilknytning.

At trygg tilknytning til andre voksne personer enn foreldre, som ikke maktet å gi god nok omsorg, kan hjelpe barnet i dets utvikling, er en av de mange arbeidshypoteser vi bør basere vårt arbeid med foreldre og barn på.

Det er viktig for oss å utvikle mer forståelse både av hva slags tilknytningsmønstre barna utvikler til andre omsorgspersoner og hvordan disse tilknytningsmønstrene eventuelt påvirker tilknytningen til foreldrene. Det finnes noen få studier hvor en har sett på kvaliteten av tilknytning til profesjonelle omsorgsgivere. Tilknytning barn-profesjonelle omsorgsgivere kan muligens kompensere for utrygg barn-foreldre tilknytning (Van IJzen-doorn & Tavecchev (1987).

Viten om at barnet bestreber seg på å forstå den voksne verden tilsier at vi bør hjelpe barna til å forstå en ofte for barnet uforståelig voksen-verden.

LITTERATUR

- AINSWORTH, M.D.S., BLEHAR, M.C., WATERS, E. & WALL, S.C. (1978): *Patterns of attachment. A psychological study of the Strange Situation*. Hillside, N.J. Erlbaum.
- BALDWIN, M.W. & FEHR, B.C. (1995): On the instability of attachment style ratings. *Personal Relationships*, 2, 247-261.
- BOWLBY, J.C. (1960): Grief and Mourning in infancy and early childhood. I: *The Psychoanalytic Study of the Child*, 15, 9-52.
- BOWLBY, J.C. (1980): *Attachment and loss* (Loss, sadness and depression, vol. III). London, Hogarth Press.
- BOWLBY, J.C. (1988): *A secure base: Clinical application of attachment theory*. London, Routledge.
- BRETHERTON, I. (1985): Attachment theory: retrospect and prospect. I: I. Bretherton & E. Waters (eds.). Growing points of attachment theory and research (pp 3-35). *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50 (1-2 Serial, No. 209).
- BRETHERTON, I. & WATERS, E. (eds) (1985): Growing points of attachment theory and research (pp 3-35). *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50 (1-2, Serial No. 209).
- CASSIDY & BERLIN (1994): The Insecure/Ambivalent Patterns of Attachment: Theory and Research. *Child Development*, 65, 971-991.
- CARLSON, V., CICCHETTI, D., BARNETT, D. & BRAUNWALD, K. (1989): Disorganized/disoriented attachment relationships in maltreated infants. *Developmental Psychology*, 25, 525-531.

- CASSIDY, J. & KOBAK, R. (1988): Avoidance and its relation to other defensive processes. I: J. Belsky & T. Nezworski (ed.). *Clinical implications of attachment* (s. 300-323). Hillsdale, N.J. Erlbaum.
- CASSIDY & BERLIN (1994): The Insecure/Ambivalent Pattern of Attachment: Theory and Research. *Child Development*, 65, 971-991.
- CICCHETTI, D. & BARNETH, D. (1991): Attachment organization in maltreated preschoolers. *Development and Psychopathology*, 3, 397-411.
- COHN, J. F., CAMPBELL, L. B., MATIAS, R., HOPKINS, J. (1990): Face to face interaction and postpartum depression and non-depressed mother – infant pairs at two months. *Developmental Psychology*, 26, 15-23.
- CRITTENDEN, P.M. (1988): Relationships at risk. I: J. Belsky & T. Nezworski (Eds). *Clinical implications of attachment* (pp 136 -174) Hillsdale, NJ. Erlbaum.
- CRITTENDEN, P.M. (1992): *Quality of attachment in the preschool assessment of attachment: Coding Manual*. Miami: Family Relation Institute.
- CRITTENDEN, P.M. (1995, March): Quality of attachment in the preschool years. Symposium conducted at the Biennial Meeting of the Society for Research in Child Development, Indianapolis, IN.
- CRITTENDEN, P.M. (2001): *The preschool assessment of attachment: Coding Manual*, Family Relation Institute.
- ELICKER, J., EGELAND, B. & SROUFE, L.A. (1992): Predicting peer competence and peer relationships in childhood from early parent-child relationships. I: R. Parke og G. Ladd (red.). *Family peer relationships* (s.77-106). Hillsdale, N.J.Erlbaum.
- ESSER, G., SCHEVEN, A., PETROVA, A., LAUCHT, M. & SCHMIDT, A. (1989): Mannheim rating: System for mother-infant face-to-face interactions. *Zeitschrift für Kinder- und Jugendpsychiatrie*, 17, 185-193.
- GROSSMAN, R.E. & GROSSMAN, R. (1990): The wider concept of attachment in cross-cultural research. *Human Development*, 33, 31-47.
- HOSSAIN, Z., FIELD T., PICKENS, J. & GONZALES, J. (1995): Infants of depressed mothers interact better with their non-depressed fathers. *Infant Mental Health Journal*, 15, 318-357.
- ICD-10 Psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser: Kliniske beskrivelser og diagnostiske retningslinjer* (2000): Oslo, Gyldendal Akademiske.
- KILLÉN, K. (1994): SVEKET: *Omsorgssvikt er alles ansvar*. 3. utg. Oslo, Kommuneforlaget.
- KILLÉN, K. (1999): Tidlig mor-barn samspill og tilknytning. *Tidskrift for Norsk Psykologforening*, 36, 938-948.
- LEWIS, M., FEIRING, C., MCGUFFOG, C. & JASKIR, J. (1984): Predicting pathology in six-years-olds from early social relations. *Child Development*, 55, 123-136.
- LIPPE, A.L. VON DER & CRITTENDEN, P.M. (2000): Patterns of Attachment in Young Egyptian Children. I: P.M. Crittenden & A.H. Claussen. *The Organization of Attachment Relationships*. Cambridge, Cambridge University Press.
- LYONS-RUTH, R., CONNELL, D.B., GRÜNEBAUM, H. & BOTEIN, S. (1990): Infants at social risk: Maternal depression and family support services as mediation of infant development and security of attachment. *Child Development*, 61, 85-98.
- LYONS-RUTH, K., REPACHOLI, B., MCLEOD, S. & SILVIA, E. (1991): Disorganized attachment behavior in infancy: Short-term stability, maternal and infant correlates and risk-related subtypes. *Development and Psychopathology*, 3, 377-396.
- LYONS-RUTH, K., ALPERN, L. & REPACHOLI, B. (1993): Disorganized infant attachment classification and maternal psychosomatic problems as predictors of hostile-aggressive behavior in the preschool classroom. *Child Development*, 64, 572-585.

- MAIN, M. & CASSIDY, J. (1988): Category of responses to re-union with the parents at 6. Stable from infant classification and stable over a one month period. *Developmental Psychology* 24, 3, 415-426.
- MAIN, M. & SOLOMON, J. (1986): *Discovery of a new insecure disorganized/disoriented attachment pattern: Procedures, findings and implications for the classification of behavior.*
- RADKE-YARROW, M., CUMMING, M., DUCZYNSKI, J. & CHAPMAN, M. (1985): Patterns of attachment in two and three year olds in normal families and families with parental depression. *Child Development*, 56, (4), 884-893.
- RADKE-YARROW, M. (1991): Attachment Patterns in children of depressed mothers. I: Morris, P. Stevenson-Hinde, J. og Parkes, C. (red.) *Attachment Across the Life Cycle*. London, Routledge, 115-26.
- RODNING, C., BECKWITH, L. & HOWARD, J. (1989): Characteristics of attachment organization in pre-natally drug-exposed toddlers. *Development and Psychopathology* 1, 277-289.
- RODNING, C., BECHWITH, L., & HOWARD, J. (1991): Quality of attachment and home environments in children pre-natally exposed to PCP and cocaine. *Development and Psychopathology*, 3, 351-366.
- SOLOMON, J., GEORGE C. F. & DELFONG, A. (1995): Children classified as controlling at age six: Evidence of disorganized representation strategies and aggression at home and at school. *Development and Psychopathology*, 7. (1995), 447-463.
- SROUFE, L.A. (1983): Infant-caregiver attachment and patterns of adaptation in preschool: The roots of mal-adaptation and competence. I: M. Perlmutter (ed.), *Minnesota symposium in child psychology*, 16, 61-81.
- SROUFE, L.A., CARLSON, E.A., LEVY, A.K., & EGELAND, B. (1999): *Implications of attachment theory for developmental psychopathologic development and psychopathology*, 11, 11-13.
- SUESS, G. J., GROSSMANN, R. E. & SROUFE, L.A. (1992): Effects of infant attachment to mother and father on quality of adaptation in preschool from dynamic to individual organisation of self. *International Journal of Behavior Disorder*, 15, 43-66.
- VAN IJZEDOORN, M.H. & KROONENBERG, P.M. (1988): Cross-cultural pattern of attachment: A meta-analysis of the strange situation. *Child Development* 59, 1, 147-156.
- VAUGHN, B., EGELAND, B., SROUFE, L. A & WATERS, E. (1979): Individual differences in infant-mother attachment at twelve and eighteen months: Stability and change in families under stress. *Child Development*, 50, 971-975.
- VAUGHN, B. E., DEANE, K. E. & WATERS, E. (1985): The impact of out of home care on child-mother attachment quality. Another look at some enduring questions. I: I. Bretherton & E. Waters (eds.). *Growing point of attachment theory and research. Monographs of the Society for Research and Child Development*, 50 (1-2), Serial No. 209 (p 110-135).
- ZIEGENHAIN, V. & RAUH, H.C. (1993): *Attachment classification procedures: Ainsworth, Main, and Crittenden in comparison.* Paper presented at the VI. European Conference on Developmental Psychology, Bonn 28th of August-1st September 1993.